

НАЦІОНАЛЬНО–КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

УДК 930.1:655.3.066.13(477.4)

Оксана Біла
(Житомир)

ОСВІТА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ВИСВІТЛЕННІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПЕРІОДИКИ XIX – ПОЧ. XX СТ.

Аналізуються публікації на сторінках волинської періодики XIX – поч. XX ст., які висвітлювали функціонування освіти Волині в умовах Російської імперії, зроблено історіографічний аналіз їх тематики та змісту, ідейних спрямувань, визначено їх значення для вивчення освіти, як прояву культурного життя Волинської губернії.

Ключові слова: Волинська губернія, Російська імперія, освіта, періодика.

Волинська періодика XIX – поч. XX ст. містить чимало цінних відомостей регіональної історії, які доповнюють невідомі сюжети з історії української держави. На її сторінках ми знаходимо, матеріали стосовно політичного, економічного і культурного життя губернії та України вцілому. Одне із провідних місць займає питання розвитку освіти в регіоні.

Періодичні видання Волинської губернії неодноразово були у центрі уваги дослідників, зокрема у праці І. Міляевич «Періодичні видання Волинської губернії XIX – поч. XX ст.» [1], М. Романюка – «Українське пресознавство на порозі XXI ст.» [2], Н. Сарапина – «Періодика Волинської губернії 1838 – 1917 рр.» [3], Г. Бухало, Ю. Лашука, О. Ошуркевича – «Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836 – 1944): список» [4], М. Бойка – «Бібліографія періодики Волині» [5] та ін.

Преса була для них об'єктом систематизації, бібліографування, рідше аналізувалися публікації в історіографічному аспекті. А їх вивчення актуальне і важливе. Преса є специфічним джерелом через характер подання інформації. Вона містить замітки поточно-хронологічного, дослідницького, офіційного характеру, аналіз яких дасть змогу повніше дослідити історію краю.

Предметом дослідження цієї статті є публікації волинської періодики XIX – поч. XX ст., що стосувалися освіти Волині та особливостей її функціонування в системі Російської імперії. Безпосереднім завданням ставимо історіографічний аналіз їх тематики та змісту, ідейних спрямувань та визначення їх місця для вивчення історії освіти, як прояву культурного життя Волинської губернії.

Головним джерелом для нас виступали наступні періодичні видання XIX – поч. XX ст.: газети «Волынская земля», «Волынская почта», «Волынские губернские ведомости», «Волынь», «Жизнь Волыни», «Наша Волынь», «Почаевские известия», «Почаевский листок» і журнали «Волынские епархиальные ведомости», «Известия Волынского губернского земства».

Протягом XIX ст. в регіоні виникло дев'ять періодичних видань, лише чотири з них функціонували постійно і мали значний вплив на життя краю це – «Волынские губернские ведомости», «Волынские епархиальные ведомости», «Почаевский листок», «Волынь» [1].

Освітня тематика на їх сторінках стосувалася оцінки школи та ставлення до неї селян; аналізу недоліків системи освіти; статистичних матеріалів, щодо кількісної характеристики відвідування та фінансування освітніх закладів; історії створення та розвитку освітньої мережі; проблем забезпечення освітою представників інших національностей, що проживали на території українських земель у складі Російської імперії. Перейдемо до аналізу окремих публікацій.

Зокрема, звернемо увагу на статтю А. Чужбинського «О грамотности и сельских училищах», в якій визначалася роль школи у формуванні моральних цінностей селянина. Водночас в ній зазначені недоліки функціонування шкільної мережі: по-перше, трата часу і зусиль для подолання відстані до школи, так як інколи школа розташовувалася далеко від місця проживання; по-друге, непостійність проведення занять, у зв'язку з тим, що вчитель-священник поєднував священнослужіння з викладанням, та ще й встигати по домашньому господарству; по-третє, відсутність книг для читання, особливо «малоруских». За словами авторів, у читачів книги користувалися попитом – «дал почитать книгу Основяненко, со временем сносилаь, сейчас имею книгу Марко Вовчка» [6, с. 95].

Зі статті А. Бурчака-Абрамовича «Состояние некоторых сельских школ в Овручском уезде» дізнаємося про низку таких проблемних моментів функціонування шкіл, як-от, незручність

навчальних приміщень «тесные комнаты – тяжелый воздух», невідповідність меблів віковим особливостям учнів, недостатність навчальних знарядь, зокрема паперу», невисокий рівень розвитку та підготовки вчителів до педагогічної справи. Його стаття підсилювалася статистичними даними діяльності деяких шкіл Овручського повіту [7, с. 64].

Цікавим для нас є перелік предметів, що викладалися в школах: читання (російською, слов'янською), письмо, молитвознавство, священна історія, арифметика, церковні співи; для дівчат: читання, письмо, священна історія, арифметика, шиття, вишивання, кроєння.

Статистика засвідчила низький рівень відвідуваності шкіл дівчатами. На цю проблему в своїх замітках краєзнавці теж звертали увагу. У статті «О возможно большем привлечении крестьянских девочек в церковные школы», передрукованій невідомим автором з «Оренбургских епархиальных ведомостей», знайдемо причини цьому. Автор наводив найпоширеніші відмовки батьків віддавати дівчат до школи на навчання: «хоть и выучится, все не барин ее возьмет; такая же будет крестьянка»; «неграмотная, как несведущая, согрешит, – меньше взыщется»; «замуж выйдет, все забудет» [8, с. 109 – 111]. До кожного з аргументів автор апелював і намагався знайти, потрібні для переконання, слова. Основною ідеєю його звернень була думка, що мати – душа сім'ї, і рівень її освіти впливатиме на дітей скоріше, ніж від батька, також те, що освіченість дівчини матиме позитивний вплив на інших членів сім'ї: братів, сестер, чоловіка. Автор не просто закликав до залучення дівчат в навчальний процес, а й наводив можливі шляхи реалізації цього процесу: потрібно давати їм певні послаблення – не кожен день необхідно їм відвідувати в школу, а займатись з ними по декілька годин зранку, три рази в неділю; влаштувати для них недільні уроки [8, с. 111 – 112].

Цікавою є стаття автора, що зазначив себе лиш «...скій», – «По вопросу о народном образовании» [9]. Дослідник згадав законодавчу базу, два циркуляри від 28 квітня і 24 липня 1872 р., які дозволяли відкривати школи в тих містах, де їх ще не має, роз'яснювати селянам необхідність отримання грамотності, без якої не можливий їх розвиток. Автор показав залежність авторитетності і загального стану училища від представників місцевої верхівки. Зазначив, що для його успішного розвитку необхідно зацікавлення та участь у житті навчального закладу повітового посередника, місцевого старшини, волосного писаря, місцевого священника, законовчителя.

Зі сторінок преси постає і образ самого вчителя. Він повинен мати багаж знань та вміти «прилагать его к делу», зберігати навчальне майно, бажано бути селянином, вибачити недоліки інших; слідкувати за життям і поведінкою дітей. Вчителями ставали вихованці Волинської духовної семінарії, різночинці, сільські хлопці, котрі закінчили курс народних училищ та здали екзамен на звання сільських вчителів, вихованці Київської вчительської семінарії.

Значну кількість публікацій щодо освіти займали дослідження з історії створення і функціонування окремих навчальних закладів. Деякі з них: «Исторический очерк Волынской духовной Семинарии» [10], Пероговский В. «Несколько замечаний на статью: «Исторический очерк Волынской духовной Семинарии» помещенную в 21-м и 22-м номерах «Волынских Епархиальных Ведомостей» 1878 года» [11], «Материалы для истории Волынской духовной семинарии» [12]. Матеріали цієї групи носили глибокий дослідницький характер, містили відомості про фундаторів, учнівський та викладацький склад тощо. Іноді вони займали десятки сторінок і продовжувалися з номера в номер. Часто ці замітки містили характеристику попередніх періодів розвитку краю. Так, у праці «Загаецкий Св. Иоанна Милостивого, мужской третьеклассный Монастырь» А. Сендульського своєрідно відмічається роль єзуїтських колегіумів, які почали з'являтися на Волині з початку XVII ст.: в Луцьку (1610 р.), Овручі (1624 р.), Кременці (1701 р.), Житомирі (1724 р.) – «они заражали тлетворным учением запада, и поселяли в них вражду и ненависть, не только к православию, но и к Унии» [13, с. 862]. У праці іншого автора знаходимо ще різкіші судження: «Поляки старались и успели погрузить в омут невежества и жалкой темноты местное испокон века русское население привели в состояние рабочего скота, они старались ополячить край посредством унии, иезуитов, училищ» [14, с. 358].

На сторінках видань висвітлювалася освітня справа і національних меншин, зокрема в статті «Чешские школы на Волине» відчувалася схвальна оцінка стану освіти в чеських поселеннях. У 1892 р. їх нараховувалось на Волині 20 тис.: в Дубенецькому уїзді – 29, в інших повітах губернії – 34. Разом із чехами переселились на Волинь і вчителі, які отримали освіту в закордонних навчальних закладах. В кожному поселенні була відкрита школа, так що всі чехи були навчені грамоті. Заможні верстви суспільства давали дітям гімназійну освіту. Після 8-го жовтня 1887 р. за указом «О передаче инородческих школ Юго-Западного края Министерству Народного

Просвещения» були труднощі з веденням навчання на російській мові, для цього вчителі-чехи вчилися на курсах в м. Острозі і майже всі успішно здали екзамен. Чеські школи підпорядковувалися спеціальному інспектору народних училищ. В 1890 р. крім класів чеської мови, відкривались відділення для вивчення російської мови (24 чол.). Реформування чеської освіти на Волині призвело до того, що «школы сделали совершенно русскими, благодаря трудам и заботам учебного ведомства» [15].

На початку ХХ ст. характер публікацій дещо змінюється. На вістрі дискурсійної полеміки виступають два погляди на розвиток освіти в Волинській губернії, яка перебувала в тісних лещатах і під контролем політики Російської імперії. На сторінках демократичних газет з'являються статті з ідеями виокремлення, української самобутності. Прикладом може бути стаття «Школа в украинском стиле» [16]. На противагу їм, на захист самодержавної імперії постали видання шовіністичного і монархічного спрямування [17; 18; 19; 20].

Надзвичайний резонанс мало висвітлення події З'їзду по народній освіті, зокрема виступи на ньому українців. Автор критично відносився до виголошених промов і так їх характеризував: «недостойная деятели народного образования игра в политиканство, зачастую граничащее с явной революционной пропагандой» [19, с. 3]. Діяльність секцій було розподілено наступним чином: перша обговорювала питання про сумісність навчання, друга і п'ята – викладання природознавства, географії, історії, третя – підготовку народних вчителів, четверта – фізичне виховання молоді і окремо значилася комісія по «инородческим школам». Саме в ній одним із сміливих був С. Чалий, який виступив з доповіддю «Школа на Україні». Його вимогами були: мовою викладання в народних школах на Україні має бути українська; в підручниках перше місце повинно бути виділено описанню особливостей України; у вчительських семінаріях, де готують українських вчителів повинні викладатися українська історія, українська література і мова, українська географія; в університетах Києва, Харкова, Одеси слід створити кафедру українознавства. Підсилала цей виступ доповідь Юдича, який пропонував в школах з українським населенням ввести «великоруську» мову як окремий предмет і то з третього року при чотирьохкласному навчанні.

Такі вимоги викликали протести росіян: «это значит не мешать украинской пропаганде, но способствовать насаждению мазепинства, мечтающего, как известно о самостоятельной и независимой Украине» [19, с. 2], «Разрушить русскую школу, чтобы создать свободу развитию других национализмов, инородческих и даже несуществующих (украинство-мазепинство)» [20, с. 3].

Болючим було питання розвитку освіти і для інших національностей, яких Російська імперія вважала «инородческими» [21; 22; 23; 24]. У статті «Почему правые не желают допущения в русские школы большого числа инородцев?» звучала позиція щодо реалізації національних прав: «интересы коренного русского населения важнее интересов ляхско-жидовских, желаем, что бы русские учебные заведения были преимущественно для русских» [22]. Не менш цікавою є оцінка німецьких шкіл: «Школы немецкой колонии представляет собой нечто изолированное, совершенно чуждое русскому духу» [23, с. 4].

Реакція демократичних кіл була іншою. Вони обговорювали проблему мови, адже україномовним дітям було важко вчитися російською мовою, їм доводилося втрачати перший рік навчання. Преставники української інтелігенції Дубнівського повіту звернулися до «П Чрезвычайного собрания» щодо розширення функцій шкільного складу (бібліотеки), що пропонував «снабжение населения популярной и доступной по языку для местного населения литературой... языком главной массы населения Волынской губернии (73 %) является язык малорусский». Але у відповідь не отримали нічого крім того що «доклад № 5 – о книжном складе снят с очереди» [25, с. 4].

Окрему групу становлять статті, що були вираженням революційних настроїв: «Съезд по народному образованию» [26], «К университетским событиям» [27], «Смерды высшей школы» [28], «Призрак народного просвещения» [29]. Основна ідея їх була такою, що університети слугують знаряддям в руках революційного підпілля, а викладач – «естественный агент левого политического сектанства, в чем ему должна помогать близость к населению, а стало быть, и возможность вести пропаганду» [26]. Для вивчення проблеми проводилися анкетування для визначення політичних настроїв та релігійних переконань, студентів в університетах [28]. Автор навів раніше проведене опитування, опубліковане в книзі під редакцією проф. Святловського в 1909 р. «Студенчество в цифрах». Висновок зроблений дослідником був таким: «40 %

студенчества заявляють себе принадлежащими к преступным партиям, прямая цель которых – разрушение общества и государства».

Слідом за такими публікаціями з'являлися реформатори, які пропонували заходи, для уникнення заполітизованості студентів і революційних настроїв [27]. Пропозиції були такі: не допускати в університет осіб, які агітують за революцію; вимога постійного відвідування університету студентом; навчання на одному курсі не більше одного року; перебування студентом до визначеного віку (25 літнього). Щодо викладачів пропонувалося надавати можливість займати посади професорів, ректорів, деканів та змінювати існуючий порядок отримання вчених ступенів має право лише Міністерство народного просвітництва.

На шпальтах волинської преси зустрічаються статті, які аналізували досвід розвитку освіти закордоном: «Средняя женская школа в Англии», «Французские ученые об университетской реформе в России» [30]. В них висвітлювали іноземний досвід надання університетам автономії, але такі думки не були підтримані представниками влади і залишилися лише на папері.

Знайдемо в газетах чимало статей щодо впровадження загального навчання на Волині та необхідності розширення освітньої мережі. Наведемо деякі з них: «Открытие в Житомире Землемерного училища» [31; 32], «Будущее церковно-приходских школ на Волини» [33], «К введению всеобщего обучения на Волини» [34], «Новая сеть мужских средних учебных заведений» [35], «Земства и народное образование» [36]. Автори закликали до збільшення фінансування освіти, побудови нових шкіл, публікували розрахунки і перспективи росту.

Одним із прикладів може слугувати замітка «К введению всеобщего обучения на Волини» [34]. За нею у Волинській губернії заплановано побудову 11 шкіл, 58 двохкімнатних, 12 трьохкімнатних, 6 чотирьохкімнатних. Заплановано розширення існуючих училищ на 3 комплекта і відкриття в існуючих 14 нових комплектів без розширення шкільних будівель. В результаті аналізів проведених комісією вирішили звести в повітах Волинської губернії нові школи.

Плановані кардинальні зміни були викликані низьким розвитком освітньої справи в Волинській губернії, більше того за словами автора: «Волинская губерния является почти самой отсталой в смысле грамотности населения». Кількість грамотних в м. Житомирі була: чехів – 66,5 %, інших – 53,5 %, «великороссов» – 41,9 %, німців – 40,4 %, поляків – 37 %, євреїв – 35,1 %, «малороссов» – 11,0 %. При тому, що в Житомирському повіті 52200 дітей, в існуючих училищах міста (21 шт.) – учнів 294, вчителів 66. Не прийнято в школи – 4010 дітей у віці від 8 – 11 рр. [37, с. 9].

Покращувати такий стан освіти у Волинській губернії пропонувалося не лише шляхом побудови нових шкіл, а й іншими заходами, такими як: побудова бібліотек та оснащення їх необхідним приладдям, проведення позашкільних читань, створення при школах музеїв. Дізнаємося про це з публікації «Народное образование Волинской губернии и земство» [38]. Її автор вдається до аналізу позашкільних заходів. З його матеріалів випливає, що при 78 школах були читання, загальне їх число становило 834 рази. Дослідження містило й статистичні данні за 1913 р, щодо функціонування бібліотек. Всього бібліотек в повітах: Дубенецькому – 34 шт., Острожському – при всіх школах, Старокостянтинівському – 23. Всього книг, що зберігається в них – 52398 шт., було видано на руки – 40930 книг, читачів – 12627 чол. (діти – 7138 чол., дорослі – 5189 чол.).

Журналістами зверталася увага на необхідність розвитку і зміцнення ремісничних відділень при народних школах [39]. В замітках пропонувалося: побудувати гуртожитки, що виключило б необхідність долати учням щодня 5 – 6 верст, або виплачувати стипендії. Обдуманною була пропозиція побудови при ремісничних відділах практичних майстерень, які могли б брати масові замовлення на облаштування шкіл меблями, виробництво віялок, сіялок, станків, інших знарядь, що б вирішило проблему працевлаштування студентів.

Періодика губернії свідчить, що навіть в часи Першої світової війни, незважаючи на те що багато молоді було призвано до армії, багато хто відвідував курси: технічні, політехнічні, механічні, сільськогосподарські. У попиті були школи монтерів, по будівничій справі, електромонтерів, шоферів. Автор Н. Філіпова-Ремезова відмічає, що на Волині «плохо насчет профессионального образования» і обговорює цю проблему у статті «Профессиональное образование и возросшая в нем нужда» [40]. Вона вказує на необхідність мати спеціалістів з механічної справи, хімічної, сільськогосподарської, будівничої. Вона пропонує в м. Житомирі побудувати середній політехнікум з трьома відділеннями: комерційним, техніко-хімічним, гідро-технічним.

Газетні публікації засвідчують, що на Волині поступово зростала зацікавленість до навчання. Серед народу, як «Кодянець» поступово відійшла думка: «Нащо простому чоловікові грамота, хіба він з неї буде хліб їсти?», а почали побутувати думки: «Наши дети будут проходить через школы и научатся читать книжки и писать по грамматике», «для бідних людей наука більш потрібна, як для богатих, бо вона дає пуття до життя», «грамотний скоріше дасть собі раду ніж не грамотний» [41, с. 2]. Адже, добробут населення знаходився в нерозривному зв'язку з народною освітою. Без школи і науки і прості люди пропащі – «як без сонця всяка рослина» [41, с. 1].

Отже, огляд історико-краєзнавчих публікацій на шпальтах волинської періодики XIX – поч. XX ст., що стосувалися питань освіти Волині дає нам можливість визначити їх наступні провідні тематичні напрямки: значення школи та ставлення до неї селян; аналіз недоліків системи освіти; статистичні матеріали кількісної характеристики відвідування, побудови та фінансування освітніх закладів; історії створення та розвитку освітньої мережі; проблеми забезпечення освітою представників інших національностей, що проживали на території українських земель у складі Російської імперії, мовних питань введення навчання.

Тематично-змістове наповнення, провідні ідейні тенденції, джерельна база, історико-краєзнавчих публікацій з питань освіти Волинської губернії були досить різноманітними та різноплановими. Це залежало від багатьох чинників: характеру видання; подій та явищ громадсько-політичного, економічного, культурного розвитку регіону; хто був їх редактором та видавцем.

Видання «Известия Вольнского губернского земства», «Вольнь», «Наша Вольнь» характеризувалися більше демократичним викладенням матеріалу і виступали напротивагу важелем відпору пропаганди Російської імперії в дусі російського монархізму і шовінізму таких видань як «Жизнь Вольни», «Почаевские известия», «Почаевский листок», «Вольнские епархиальные ведомости», «Русский инок», але не портрібно відкидати, що й ці газети також містили цінні статистично-інформаційні відомості, але їх необхідно спримати з об'єктивною критикою.

Джерела та література:

1. Мілясевич І. В. Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX століття: Історико-бібліографічне дослідження / І. В. Мілясевич; наук. ред. М. М. Романюк. – Львів, 2004. – 376 с.
2. Романюк М. М. Українське пресознавство на порозі XXI століття / М. М. Романюк. – Л., 2000. – 110 с.
3. Сарапин Н. Періодика Волинської губернії 1838 – 1917 рр. / Н. Сарапин // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідом. сьомої Всеукр. наук. – теор. конф. – Львів, 2002. – С. 62 – 64.
4. Бухало Г. В. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836 – 1944): Список. / Г. В. Бухало; співупоряд.: Ю. Лашук та ін. – Л., 1994. – 52 с.; Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836 – 1944): Список / Уклад. Ю. Лашук, Г. Бухало, О. Ошуркевич. – Львів, 1994. – 52 с.
5. Бойко М. Бібліографія періодики Волині / Максим Бойко. – Блюментон: Волин. вид. фонд, 1982. – 156 с.
6. Чужбинский А. О грамотности и сельских училищах / А. Чужбинский // Вольнские губернские ведомости. – 1860. – № 21. – 21 мая. – С. 93 – 96.
7. Бурчак-Абрамович А. Состояние некоторых сельских школ в Овручском уезде / А. Бурчак-Абрамович // Вольнские губернские ведомости. – 1866. – № 8. – 19 февраля. – С. 63 – 64.
8. О возможно большем привлечении крестьянских девочек в церковные школы // Почаевский листок. – 1897. – № 7. – С. 106 – 112.
9. По вопросу о народном образовании / ...скій // Вольнские губернские ведомости. – 1873. – № 36. – 30 мая. – С. 1 – 2.
10. Исторический очерк Вольнской духовной Семинарии // Вольнские епархиальные ведомости. – 1879. – № 20. – С. 753 – 773; № 21. – С. 792 – 802.
11. Переговский В. Несколько замечаний на статью: «Исторический очерк Вольнской духовной Семинарии» помещенную в 21-м и 22-м номерах «Вольнских Епархиальных Ведомостей» 1878 года / Василий Переговский // Вольнские епархиальные ведомости. – 1879. – № 18. – С. 688 – 699.
12. Материалы для истории Вольнской духовной семинарии // Вольнские епархиальные ведомости. – 1882. – № 10 – 11. – С. 275 – 294.
13. Сендульский А. Загаецкий Св. Иоанна Милостивого, мужской третьеклассный Монастырь / А. Сендульский // Вольнские епархиальные ведомости. – 1877. – № 20. – 16 октября. – С. 845 – 875.
14. Какого рода училища желательно иметь на Вольни? // Вольнские епархиальные ведомости. – 1882. – № 13. – 1 мая. – С. 358 – 375; № 16. – 1 июня. – С. 491 – 512.
15. Чешские школы на Волине // Вольнские губернские ведомости. – 1893. – № 13. – 4 февраля. – С. 4; 1893. – № 6. – 21 февраля. – С. 189 – 192.
16. Школа в украинском стиле // Наша Вольнь. – 1914. – № 49. – 22 февраля. – С. 3.

17. «Украиноведение» и наша академия наук // Жизнь Волыни. – 1915. – № 86. – 31 марта. – С. 3.
18. Учебное ведомство о юбилее Т. Г. Шевченка // Волынская земля. – 1914. – № 30. – 6 февраля. – С. 2 – 3.
19. Ч-ский. Съезд по народному образованию / Ч-ский // Жизнь Волыни. – 1914. – № 2. – 3 января. – С. 2 – 3.
20. И. К вопросу о национализации русской школы // Жизнь Волыни. – 1914. – № 30. – 1 февраля. – С. 2
21. Польская политика в школе // Жизнь Волыни. – 1911. – № 169. – С. 1.
22. А. Почему правые не желают допущения в русские школы большого числа инородцев? / Г. А. // Почаевские известия. – 1908. – № 147. – 7 июня. – С. 3.
23. Ренников А. Немцы на Волыни. Немецкие школы / А. Ренников // Жизнь Волыни. – 1915. – № 40. – 10 февраля. – С. 4; № 41. – 11 февраля. – С. 3 – 4.
24. Казыльский П. Ненормальность в местечковых училищах / Петр Казыльский // Жизнь Волыни. – 1911. – № 42. – 14 февраля. – С. 3.
25. Боренко Б. Вопрос о народном образовании в Дубенецком земстве / Б. Боренко // Известия Волынского губернского земства. – 1913. – № 1. – С. 1 – 4.
26. Съезд по народному образованию // Жизнь Волыни. – 1913. – № 319. – 17 декабря. – С. 1.
27. В. А. А. К университетским событиям / В. А. А. // Жизнь Волыни. – 1910. – № 323. – 19 декабря. – С. 1.
28. Меньшиков М. Смерды высшей школы / М. Меньшиков // Жизнь Волыни. – 1911. – № 44. – 16 февраля. – С. 1.
29. Призрак народного просвещения // Жизнь Волыни. – 1910. – № 307. – 2 декабря. – С. 1.
30. Средняя женская школа в Англии // Волынь. – 1902. – № 49. – 1 марта. – С. 1 – 2.
31. Открытие в Житомире Землемерного училища // Волынская земля. – 1912. – № 94. – 27 июля. – С. 4.
32. Об открытии в Житомире землемерного училища // Волынская почта. – 1912. – № 110. – 29 апреля. – С. 3.
33. К. Будущее церковно-приходских школ на Волыни / К. // Волынские епархиальные ведомости. – 1910. – № 19. – 6 мая. – С. 363 – 364.
34. К введению всеобщего обучения на Волыни // Жизнь Волыни. – 1911. – № 147. – 13 июня. – С. 3 – 4.
35. Позднев Д. Новая сеть мужских средних учебных заведений / Дмитрий Позднев // Жизнь Волыни. – 1913. – № 322. – 20 декабря. – С. 1.
36. В. Земства и народное образование / В. // Известия Волынского губернского земства. – 1913. – № 2. – 2 февраля. – С. 1 – 3.
37. Г. Р. К вопросу о введении всеобщего обучения в г. Житомире и уезде / Г. Р. // Известия Волынского губернского земства. – 1912. – № 7. – 13 июня. – С. 8 – 9.
38. Народное образование Волынской губернии и земство // Известия Волынского губернского земства. – 1913. – № 9 – 10. – 29 марта. – С. 3 – 8; № 12. – 12 апреля. – С. 1 – 5.
39. Упорядочение деятельности ремесленных отделений при народных школах // Жизнь Волыни. – 1913. – № 321. – 19 декабря. – С. 2.
40. Филипова-Ремезова Н. Профессиональное образование и возросшая в нем нужда / Н. Филипова-Ремезова // Жизнь Волыни. – 1916. – № 286. – 18 октября. – С. 1 – 2.
41. Кодянец. Наше земство и народное образование (Письмо из м. Кодни) / Кодянец // Волынская почта. – 1914. – № 101. – 22 апреля. – С. 1 – 2.

Аннотация

Анализируются историко-краеведческие публикации на страницах волынской периодики XIX – нач. XX в., которые касались функционирования образования Волыни в образовательной системе Российской империи. Автором сделано историографический анализ их тематики и содержания, ведущих идейных направлений и определено их значение для изучения истории образования, как одного из проявлений культурной жизни Волынской губернии.

Ключевые слова: Волынская губерния, Российская империя, образование, периодика.

Annotation

Article analyzes historical and local history publications on the pages of Volhynia periodical press in the XIX - beginning of the XX centuries, which were about functionality of the education of Volhynia in the educational system of Russian Empire. Author made historiographical analyze of the theme and content as well as principle ideological trends, defined their matter for learning history of education, as one of the expression of the cultural life of Volhynia Governorate.

Key words: Volhynia Governorate, , Russian Empire, education, periodical press.